

اقرار ابوبکر به هجوم به خانه حضرت زهرا سلام الله علیها

طرح شبّهه

عبد الرحمن دمشقی، نویسنده معاصر و هابی، در مقاله اش با عنوان «قصة حرق عمر رضی الله عنه لبيت فاطمة رضی الله عنها» که در سایت «فیصل نور» آمده، در باره روایت ابن أبي شيبة می نویسد:

1. وددت أني لم أحرق بيت فاطمة... (قول أبي بكر). فيه علوان بن داود البجلي (سان المیزان، ج 4، ص 218، ترجمه رقم 5708 و میزان الاعتدال، ج 3، ص 108، ترجمه رقم 5763) قال البخاري وأبو سعيد بن يونس وابن حجر والذهبی «منکر الحديث» وقال العقیلی (الضعفاء للعقیلی، ج 3، ص 420).

در روایت ابوبکر، نام داود بن علوان بجلي وجود دارد که بخاری، ابوسعید بن یونس، ابن حجر و عقیلی وی را منکر الحديث می دانند.

اصل روایت در منابع اهل سنت

ابن زنجویه در الأموال، ابن قتبیه دینوری در الإمامة والسياسة، طبری در تاریخش، ابن عبد ربه در العقد الفرید، مسعودی در مروج الذهب، طبرانی در المعجم الكبير، مقدسی در الأحادیث المختاره، شمس الدین ذهبی در تاریخ الإسلام و... داستان اعتراض ابوبکر را با اندک اختلافی نقل کرده اند که متن آن را از کتاب الأموال ابن زنجویه، از دانشمندان قرن سوم اهل سنت نقل می کنیم:

أنا حميد أنا عثمان بن صالح، حدثني الليث بن سعد بن عبد الرحمن الفهمي، حدثني علوان، عن صالح بن كيسان، عن حميد بن عبد الرحمن بن عوف، أن أباه عبد الرحمن بن عوف، دخل علي أبي بكر الصديق رحمة الله عليه في مرضه الذي قبض فيه ... فقال [أبو بكر]: «أجل إني لا آسي من الدنيا إلا علي ثلاثٍ فَعَلْتُهُنَّ وَدَدْتُ أَنِي تَرَكْتُهُنَّ، وَثَلَاثٌ تَرَكْتُهُنَّ وَدَدْتُ أَنِي فَعَلْتُهُنَّ، وَثَلَاثٌ وَدَدْتُ أَنِي سَأْلَتْهُنَّ عَنْهُنَّ رَسُولُ اللهِ (ص)، أَمَا الْلَّاتِي وَدَدْتُ أَنِي تَرَكْتُهُنَّ، فَوَدَدْتُ أَنِي لَمْ أَكُنْ كَشَفْتُ بَيْتَ فَاطِمَةَ عَنْ شَيْءٍ، وَإِنْ كَانُوا قد أَغْلَقُوا عَلَيَّ الْحَرْبَ

عبد الرحمن بن عوف به هنگام بیماری ابوبکر به دیدارش رفت و پس از سلام و احوال پرسی، با او گفت و گوی کوتاهی داشت. ابوبکر به او چنین گفت:

من در دوران زندگی بر سه چیزی که انجام داده ام تأسف می خورم ، دوست داشتم که مرتكب نشده بودم ، یکی از آن ها هجوم به خانه فاطمه زهرا بود ، دوست داشتم خانه فاطمه را هتک حرمت نمی کردم؛ اگر چه آن را برای جنگ بسته بودند.... .

الخرساني، أبو أحمد حميد بن مخلد بن قتبیه بن عبد الله المعروف بابن زنجویه (متوفی 251هـ) الأموال، ج 1، ص 387؛

الدينوري، أبو محمد عبد الله بن مسلم ابن قتيبة (متوفى 276هـ)، الإمامة والسياسة، ج 1، ص 21، تحقيق: خليل المنصور، ناشر: دار الكتب العلمية - بيروت - 1418هـ - 1997م، با تحقیق شیری، ج 1، ص 36، و با تحقیق، زینی، ج 1، ص 24؛

الطبری، محمد بن جریر (متوفى 310هـ)، تاریخ الطبری، ج 2، ص 353، ناشر: دار الكتب العلمية - بيروت؛ الأندلسی، احمد بن محمد بن عبد ربه (متوفى 328هـ)، العقد الفريد، ج 4، ص 254، ناشر: دار إحياء التراث العربي - لبنان، الطبعة: الثالثة، 1420هـ - 1999م؛

المسعودی، أبو الحسن علي بن الحسین بن علي (متوفى 346هـ) مروج الذهب، ج 1، ص 290؛ الطبرانی، سلیمان بن أحمد بن أيوب أبو القاسم (متوفى 360هـ)، المعجم الكبير، ج 1، ص 62، تحقيق: حمدي بن عبدالمجید السلفی، ناشر: مكتبة الزهراء - الموصل، الطبعة: الثانية، 1404هـ - 1983م؛

العاصی المکی، عبد الملك بن حسین بن عبد الملك الشافعی (متوفى 1111هـ)، سبط النجوم العوالی فی أنباء الأوائل والتولی، ج 2، ص 465، تحقيق: عادل أحمد عبد الموجود - علي محمد معوض، ناشر: دار الكتب العلمية - بيروت - 1419هـ - 1998م.

نقد و بررسی شبیهه عبد الرحمن دمشقیه

پاسخ اول: نقل روایت با سند های دیگر

این روایت با چندین سند نقل شده است که تنها در یکی از آن ها «علوان بن داود» وجود دارد؛ از جمله شمس الدین ذهبی پس از نقل روایت می گوید:

رواه هکذا وأطول من هذا ابن وهب، عن الليث بن سعد، عن صالح بن كيسان، أخرجه كذلك ابن عائذ.

ابن وهب و نیز ابن عائذ، این روایت را با تفصیل بیشتری نقل کرده اند.

الذهبی، شمس الدین محمد بن أحمد بن عثمان، (متوفی 748هـ)، تاریخ الإسلام ووفیات المشاهیر والأعلام، ج 3، ص 118، تحقيق د. عمر عبد السلام تدمیری، ناشر: دار الكتاب العربي - لبنان / بيروت، الطبعة: الأولى، 1407هـ - 1987م.

در این سند هیچ نامی از علوان بن داود به میان نیامده و لیث بن سعد به طور مستقیم از صالح بن کيسان روایت را نقل کرده است.

ابن عساکر نیز با این سند روایت را نقل می کند:

أخبرنا أبو البركات عبد الله بن محمد بن الفضل الفراوي وأم المؤيد نازيين المعروفة بجمعه بنت أبي حرب محمد بن الفضل بن أبي حرب قالا أنا أبو القاسم الفضل بن أبي حرب الجرجاني أنا أبو بكر أحمد بن الحسن نا أبو العباس أحمد بن يعقوب نا الحسن بن مكرم بن حسان البزار أبو علي ببغداد حدثني أبو المهيثم خالد بن القاسم قال حدثنا ليث بن سعد عن صالح بن كيسان عن حميد بن عبد الرحمن بن عوف عن أبيه

و پس از نقل روایت می گوید:

کذا رواه خالد بن القاسم المدائني عن الليث وأسقط منه علوان بن داود وقد وقع لي عاليا من حديث الليث وفيه ذكر علوان. مدائني نیز این روایت را از لیث نقل کرده و در از آن علوان بن داود نامی نبرده و روایتی که من از لیث نقل کرده ام و علوان در

آن وجود دارد، با سلسله سند کوتاه تری نقل شده است.

ابن عساکر الشافعی، أبي القاسم علی بن الحسن بن هبة الله بن عبد الله (متوفی 571ھ)، تاریخ مدینة دمشق وذکر فضلها وتسمیه من حلها من الأمائل، ج 30، ص 419 - 417، تحقیق محب الدین أبي سعید عمر بن غرامه العمیری، ناشر: دار الفکر - بیروت - 1995.

بالاذری در انساب الأشراف همین روایت را با سند ذیل نقل می کند:

حدثنی حفص بن عمر، ثنا الهیشم بن عدی عن یونس بن یزید الأیلی عن الزهری أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَوْفٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي بَكْرٍ فِي مَرْضِهِ . . .

البلذری، أحمد بن یحیی بن جابر (متوفی 279ھ) انساب الأشراف، ج 3، ص 406 ، طبق برنامه الجامع الكبير.

استفاضه و تقویت روایت با سندهای متعدد

بنابراین، دست کم این روایت با سه سند گوناگون نقل شده است. حتی اگر فرض کنیم که همه این اسناد مشکل داشته باشند، بازهم نمی توانیم از حجیت آن دست برداریم؛ زیرا بر مبنای قواعد علم رجال اهل سنت، اگر سند روایت از سه عدد گذشت، حتی اگر همه آن ها ضعیف باشد، یک دیگر را تقویت کرده و حجت می شود؛ چنانچه بدر الدین عینی (متوفی 855ھ) در عمدۃ القاری به نقل از محیی الدین نووی می نویسد:

وقال النووی في (شرح المهدب): إن الحديث إذا روى من طرق ومفرداتها ضعاف يحتاج به، علي أنا نقول: قد شهد لمذهبنا عدة أحاديث من الصحابة بطرق مختلفة كثيرة يقوى بعضها بعضاً، وإن كان كل واحد ضعيفاً.

نووی در شرح مهدب گفته است: اگر روایتی با سند های گوناگون نقل شود؛ ولی برخی از راویان آن ضعیف باشند، بازهم به آن احتجاج می شود، افزون بر این که ما می گوییم: تعدادی حدیث از صحابه و از راه های گوناگونی نقل شده است که برخی از آن برخی دیگر را تقویت می کند؛ اگرچه هریک از آن احادیث ضعیف باشند.

العینی، بدر الدین محمود بن احمد (متوفی 855ھ)، عمدۃ القاری شرح صحيح البخاری، ج 3، ص 307، ناشر: دار إحياء التراث العربي - بیروت.
ابن تیمیه حرانی در مجموع فتاوی می نویسد:

تعدد الطرق وكثرتها يقوى بعضها بعضا حتى قد يحصل العلم بها ولو كان الناقلون فجّاراً فساقاً فكيف إذا كانوا علماء عدواً ولكن كثُر في حديثهم الغلط.

زیادی و تعدد راه های نقل حدیث برخی برخی دیگر را تقویت می کند که خود زمینه علم به آن را فراهم می کند؛ اگرچه راویان آن فاسق و فاجر باشند؛ حال چگونه خواهد بود حال حدیثی که تمام راویان آن افراد عادلی باشند که خطأ و اشتباه هم در نقلشان فراوان باشد.

ابن تیمیه الحرانی، أحمد عبد الحليم أبو العباس (متوفی 728ھ)، کتب و رسائل وفتاوی شیخ الإسلام ابن تیمیه، ج 18، ص 26، تحقیق: عبد الرحمن بن محمد بن قاسم العاصمی النجاشی، ناشر: مکتبة ابن تیمیه، الطبعة: الثانية.

هنگامی که روایتی طرق متعدد داشته باشد و راویان آن همگی فاسق و فاجر باشند، هم دیگر را تقویت کرده و حجت می شود، روایت اقرار ابوبکر که تنها یکی از راویان آن متهم به «منکر الحديث» بودن شده است، به یقین حجت خواهد بود.

محمد ناصر البانی در ارواء الغلیل پس از نقل طرُق یک روایت می گوید:

وجملة القول: أن الحديث طرقه كلها لا تخلو من ضعف ولكن ضعف يسير إذ ليس في شيء منها من اتهم بکذب وإنما العلة الارسال أو سوء الحفظ ومن المقرر في «علم المصطلح» أن الطرق يقوى بعضها بعضاً إذا لم يكن فيها متهم.

خلاصه آن که، تمام سند های این حدیث بدون ضعف نیست؛ اگر چه ضعف مهمی نیست؛ زیرا کسی که متهم به دروغ باشد، در طرُق حدیث وجود ندارد و علت ضعف یا ارسال آن است و یا کم حافظه بودن راوي. از مسائل ثابت شده در علم رجال این است که سند های متعدد در صورتی که در سلسله سند فرد متهمی نباشد، یک دیگر را تقویت می کنند.

البانی، محمد ناصر، ارواء الغلیل فی تخریج أحادیث منار السبیل، ج ۱، ص ۱۶۰، تحقیق: إشراف: زهیر الشاویش، ناشر: المکتب الإسلامی - بیروت - لبنان، الطبعة: الثانية، ۱۴۰۵ - ۱۹۸۵ م.

در نتیجه، این روایات حتی اگر از نظر سند هم ضعیف باشند، باز هم حجت و قابل استدلال هستند.

پاسخ دوم: شهادت عالمان اهل سنت بر صحت روایت

۱. تحسین سعید بن منصور (متوفی ۲۲۷هـ).

سعید بن منصور، از بزرگان حدیث در قرن سوم هجری در سنن خود این روایت را نقل کرده و گفته که این روایت «حسن» است.

جالال الدین سیوطی در جامع الأحادیث و مسنند فاطمة و متقدی هندی در کنز العمال پس از نقل این روایت می گویند: أبو عبید فی كتاب الأموال، عق وخیثمة بن سلیمان الطرابلسی فی فضائل الصحابة، طب، کر، ص، وقال: إِنَّهُ حديث حسن إِلَّا أَنَّهُ لِيُسْ فِيهِ شَيْءٌ عَنِ النَّبِيِّ.

این روایت را ابو عبید در کتاب الأموال، عقیلی، طرابلسی در فضائل الصحابه، طبرانی در معجم الكبير، ابن عساکر در تاریخ مدینه دمشق و سعید بن منصور در سنن خود نقل کرده اند و سعید بن منصور گفته: این حدیث «حسن» است؛ مگر این که در آن سخنی از رسول خدا نیست.

السیوطی، جلال الدین عبد الرحمن بن أبي بکر (متوفی ۹۱۱هـ)، جامع الاحادیث (الجامع الصغیر وزوائد و الجامع الكبير)، ج ۱۳، ص ۱۰۱ و ج ۱۷، ص ۴۸؛

السیوطی، جلال الدین عبد الرحمن بن أبي بکر (متوفی ۹۱۱هـ) مسنند فاطمه، ص ۳۴ و ۳۵، ناشر: مؤسسه الكتب الثقافية - بیروت، الطبعة الأولى .
الهندی، علاء الدین علی المتقدی بن حسام الدین (متوفی ۹۷۵هـ)، کنز العمال فی سنن الأقوال والأفعال، ج ۵، ص ۲۵۲، تحقیق: محمود عمر الدمیاطی، ناشر: دار الكتب العلمیة - بیروت، الطبعة: الأولى، ۱۴۱۹هـ - ۱۹۹۸م.

طبق آن چه سیوطی و متّقی هندی در مقدمه کتابشان گفته اند، مقصود از (ص) سعید بن منصور در سنن او است؛ چنانچه میگوید:

(ص) لسعید ابن منصور فی سننه.

السيوطى ، جلال الدين عبد الرحمن بن أبي بكر (متوفى 911هـ)، الشمائل الشرفية، ج 1، ص 16، تحقيق: حسن بن عبيد باحبيسي، ناشر: دار طائر العلم للنشر والتوزيع؛

القاسمي، محمد جمال الدين (متوفى 1332هـ)، قواعد التحديث من فنون مصطلح الحديث، ج 1، ص 244، ناشر: دار الكتب العلمية - بيروت، الطبعة الأولى، 1399هـ - 1979م؛

الهندى، علاء الدين علي المتّقى بن حسام الدين (متوفى 975هـ)، كنز العمال في سنن الأقوال والأفعال، ج 1، ص 15، تحقيق: محمود عمر الدمياطي، ناشر: دار الكتب العلمية - بيروت، الطبعة الأولى، 1419هـ - 1998م.

شرح حال سعید بن منصور

ذهبی درباره او می نویسد:

سعید بن منصور . ابن شعبه الحافظ الإمام شیخ الحرم ... وکان ثقة صادقا من أوعية العلم ... وقال أبو حاتم الرازی هو ثقة من المتقنين الأثبات ممن جمع وصنف.

سعید بن منصور، حافظ و امام و شیخ حرم بود... وی فردی دانشمند، مورد اعتماد و راست گو بود، ابوحاتم رازی او را مورد اعتماد و از نویسندها و مؤلفان قوی معروفی کرده است.

الذهبی، شمس الدين محمد بن أحمد بن عثمان، (متوفى 748هـ)، سیر أعلام النبلاء، ج 10، ص 586، تحقيق: شعيب الأرناؤوط، محمد نعيم العرقوسی، ناشر: مؤسسة الرسالة - بيروت، الطبعة: التاسعة، 1413هـ.

و در تذكرة الحفاظ می گوید:

سعید بن منصور بن شعبة الحافظ الإمام الحجۃ

سعید بن منصور، حافظ ، امام و حجت بود.

الذهبی، شمس الدين محمد بن أحمد بن عثمان، (متوفى 748هـ)، تذكرة الحفاظ، ج 2، ص 416، ناشر: دار الكتب العلمية - بيروت، الطبعة: الأولى . اعتراف شخصی مانند سعید بن منصور در قرن سوم هجری و تعبیر او از این روایت به «حسن»، نشان دهنده این است که این روایت در قرون نخستین اسلامی مطرح و مورد قبول دانشمندان اهل سنت بوده است.

2 . تحسین ضیاء المقدسی (متوفی 643هـ)

مقدسی حنبلی، از مشاهیر قرن هفتم هجری و از بزرگان علم حدیث اهل سنت، این روایت را «حسن» دانسته، می گوید: قلت وهذا حديث حسن عن أبي بكر إلا أنه ليس فيه شيء من قول النبي (ص).

این روایت از ابوبکر «حسن» است؛ گرچه در آن سخنی از رسول خدا (ص) نیست.

المقدسي الحنفي، أبو عبد الله محمد بن عبد الواحد بن أحمد (متوفى 643هـ)، الأحاديث المختارة، ج 1، ص 90، تحقيق عبد الملك بن عبد الله بن دهيش، ناشر: مكتبة النهضة الحديثة - مكة المكرمة، الطبعة: الأولى، 1410هـ.

شرح حال مقدسی حنبلی

ذهبی در باره او می نویسد:

الضیاء الإمام العالم الحافظ الحجۃ محدث الشام شیخ السنة ضیاء الدين أبو عبد الله محمد بن عبد الواحد... الحنبلی صاحب التصانیف النافعة... وحصل أصولاً كثیرة ونسخ وصنف وصحح ولین وجرا وعدل وكان المرجع إليه في هذا الشأن.

قال تلميذه عمر بن الحاجب: شیخنا أبو عبد الله شیخ وقتھ ونسیج وصحح وحدہ علمًا وحفظاً وثقة ودینا من العلماء الربانیین وهو أكبر من أن يدل عليه مثلي كان شدید التحری فی الروایة مجتهداً فی العبادة كثير الذکر منقطعًا متواضعًا سهل العاریة.

رأیت جماعة من المحدثین ذکروه فأطنبوا فی حقه ومدحوه بالحفظ والزهد سالت الزکی البرزاںی عنه فقال: ثقة جبل حافظ دین

قال بن النجار: حافظ متقن حجة عالم بالرجال ورع تقی ما رأیت مثله فی نزاهته وعفته وحسن طریقته وقال الشرف بن النابلسی: ما رأیت مثل شیخنا الضیاء.

ضیاء مقدسی، پیشوای حافظ، دانشمند و محدث اهل شام، استاد حدیث، صاحب آثار مفید بود... دو بار به اصفهان رفت و از آن جا بهره های فراوانی برد که قابل وصف نیست: از جمله نسخه برداری تأليف و تصحیح و جرا و تعديل روایان و مصنفات که مرجع دیگران نیز بود، از آثار و برکات حضورش در این شهر بود.

عمر بن حاجب، شاگرد مقدسی در باره وی گفته است: استاد ما ابو عبد الله یگانه روزگار و تنها دانشمند زمانش از نظر عمل و دین بود، مورد اعتماد و از دانشمندان بنام به شمار می رفت، من کوچک تر از آن هستم که در باره او سخن بگویم، او روایت شناس، در راز و نیاز با خداوند پرتلاش و از دنیا بریده بود و اهل تواضع و فروتنی بود.

گروهی از محدثان و روایان را دیدم که در حق وی زیاد سخن می گفتند و با الفاظی مانند: حافظ و زاهد او را وصف می کردند، از زکی بروزانی در باره وی پرسیدم، گفت: مقدسی مورد اعتماد، حافظ و دین دار بود، ابن نجاش او را با وصف حافظ، حجت، آگاه به علم رجال، اهل ورع و تقوای که مانند او ندیدم، می ستاید. و شرف نابلسی در حق وی گفته است: مانند استادم ضیاء مقدسی کسی را ندیدم.

الذهبی، شمس الدین محمد بن احمد بن عثمان، (متوفی 748هـ) تذکرة الحفاظ، ج ۴، ص ۱۴۰۵، ناشر: دار الكتب العلمية - بیروت، الطبعة: الأولى. همین مطالب را ابن رجب حنبلی ، جلال الدین سیوطی و عکری حنبلی نقل کرده اند.

بن رجب الحنبلی، عبد الرحمن بن احمد (متوفی 795هـ)، ذیل طبقات الحنابلة، ج ۱، ص ۲۷۹. السیوطی، جلال الدین عبد الرحمن بن أبي بکر (متوفی 911هـ)، طبقات الحفاظ، ج ۱، ص ۴۹۷، ناشر: دار الكتب العلمية - بیروت، الطبعة: الأولى، ۱۴۰۳هـ.

العكري الحنفي، عبد الحي بن أحمد بن محمد (متوفى 1089هـ)، شذرات الذهب في أخبار من ذهب، ج 5، ص 225، تحقيق: عبد القادر الأرناؤوط، محمود الأرناؤوط، ناشر: دار بن كثير - دمشق، الطبعة الأولى، 1406هـ.

با تعريف و تمجيدي که بزرگان اهل سنت از مقدسی کرده اند، برای اعتبار روایت کفایت می کند.

پاسخ سوم: صحت سند روایت

در این بخش ابتدا به بررسی سند روایت پرداخته و سپس سخنان عبد الرحمن دمشقیه و دیگر همفکران او را که در تضعیف روایت به دلیل «منکر الحديث بودن علوان» استناد کرده اند بررسی و ثابت می کنیم که اولاً: وثاقت علوان ثابت است؛

ثانیاً: نسبت «منکر الحديث» به وي صحت ندارد؛

ثالثاً: بر فرض صحت این انتساب، منکر الحديث بودن علوان ضروری به اعتبار روایت وارد نمی سازد.

حمید بن مخلد بن قتيبة بن عبد الله الأزدي (متوفی 248 یا 251هـ)، صاحب كتاب الأموال. ابن حجر در باره او می گوید: حمید بن مخلد بن قتيبة بن عبد الله الأزدي أبو أحمد بن زنجويه وهو لقب أبيه ثقة ثبت له تصانیف.

العسقلانی، ابن حجر، تقریب التهذیب، ج 1، ص 182، رقم: 1558.

عثمان بن صالح بن صفوان السهمی (متوفی 219هـ)، از روات بخاری، نسائی و ابن ماجه.
عثمان بن صالح بن صفوان السهمی مولاهم أبو يحيی المصري صدوق.

العسقلانی، ابن حجر، تقریب التهذیب، ج 1، ص 384، رقم: 4480.

اللیث بن سعد بن عبد الرحمن الفهمی (متوفی 175هـ)، از روات بخاری، مسلم و ...
اللیث بن سعد بن عبد الرحمن الفهمی أبو الحارت المصري ثقة ثبت فقيه إمام مشهور.

العسقلانی، ابن حجر، تقریب التهذیب، ج 1، ص 464، رقم: 5684.

علوان بن داود، به صورت تفصیلی بررسی خواهد شد
صالح بن کیسان (متوفی بعد از 130 یا 140هـ)، از روات صحيح بخاری، مسلم و ...

صالح بن کیسان المدنی أبو محمد أو أبو الحارت مؤدب ولد عمر بن عبد العزیز ثقة ثبت فقيه.
العسقلانی، ابن حجر، تقریب التهذیب، ج 1، ص 273، رقم: 2884.

حمید بن عبد الرحمن بن عوف (متوفی 105هـ)، از روایت صحيح بخاری و مسلم.
حمید بن عبد الرحمن بن عوف الزهري المدنی ثقة.

العسقلانی، ابن حجر، تقریب التهذیب، ج 1، ص 182، رقم: 1552.

عبد الرحمن بن عوف. صحابی

آیا علوان بن داود ، منکر الحديث است ؟

تنها اشکال سندی که به این روایت وارد کرده اند، این است که علوان بن داود، منکر الحديث است. ذهبي و ابن حجر عسقلانی پس از نقل روایت اقرار ابوبکر می گویند:

قال البخاري: علوان بن داود، ويقال ابن صالح. منکر الحديث.

بخاري گفته: علوان بن داود منکر الحديث است.

الذهبی، شمس الدین محمد بن احمد بن عثمان، (متوفی 748ھ) میزان الاعتدال فی نقد الرجال، ج ۵، ص ۱۳۵، تحقیق: الشیخ علی محمد معوض والشیخ عادل احمد عبدالموجود، ناشر: دار الكتب العلمية - بیروت، الطبعة: الأولى، 1995م؛
العسقلانی الشافعی، احمد بن علی بن حجر أبو الفضل (متوفی 852ھ) لسان المیزان، ج ۴، ص ۱۸۹، تحقیق: دائرة المعرف النظمية - الهند، ناشر: مؤسسه الأعلمی للمطبوعات - بیروت، الطبعة: الثالثة، 1406ھ - 1986م.
این سخن اشکالات متعددی دارد که به آن ها می پردازیم.

۱. توثیق علوان توسعه ابن حبان

ابن حبان ، از دانشمندان مشهور علم رجال اهل سنت، علوان بن داود را در کتاب «الثقة» ذکر کرده است :
علوان بن داود البَجْلِي من أهل الكوفة يروي عن مالك بن مغول روي عنه عمر بن عثمان الحَمْصي .
التیمیی البستی، محمد بن حبان بن احمد أبو حاتم (متوفی 354ھ)، الثقات، ج ۸، ص ۵۲۶، رقم: ۱۴۸۲۹، تحقیق السید شرف الدین احمد، ناشر: دار الفکر، الطبعة: الأولى، 1395ھ - 1975م.
و این دلیل بر وثاقت او است

آیا ابن حبان تساهل در توثیق داشت؟

ممکن است کسی اشکال کند که ابن حبان از متساهلین بوده است یعنی دقیق لازم را در توثیق راویان به خرج نداده و به آسانی نسبت به توثیق آنان نظر می داده .

با توجه به قرائی و شواهد موجود، چنین مطلبی صحیح ندارد و بلکه بزرگان اهل سنت، عکس آن را قائل هستند و او را سخت گیر در امور وثاقت می دانند.

الف: توثیقات ابن حبان مورد تأیید مزی و ابن حجر است

شعیب ارنؤوط، محقق کتاب صحیح ابن حبان پس از نقل کلام ذهبي در اقسام عالمان رجال می نویسد :
من هنا برزت أهمية توثيق ابن حبان، ولأهميةتها فقد اعتمد الحافظ المزي علي كتاب «الثقة» له، والتزم في «تهذيب الكمال»
إذا كان الرواى ممن له ذكر في «الثقة» أن يقول: ذكره ابن حبان في «الثقة».

وتتابعه الحافظ ابن حجر في «تهذيب التهذيب». ولكن بعضهم، مع هذا، نسب ابن حبان إلى التساهل، فقال: وهو واسع الخطو

فی باب التوثيق، یوثق کثیراً ممن یستحق الجرح.

به همین جهت توثیقات ابن حبان اهمیتش را نشان می دهد، حافظ مزی برکتاب ثقات او اعتماد کرده است و بنای او در کتاب تهذیب الکمال این است که اگر یک راوی نامش در کتاب ثقات ابن حبان ذکر شده باشد، به همین خاطر او را توثیق می کند.

ابن حجر در تهذیب از مزی پیروی کرده و همین اعتقاد را دارد؛ ولی برخی ابن حبان را به سهل انگاری نسبت داده و گفته اند: ابن حبان در توثیقاتش وسعت نظر دارد؛ زیرا افراد زیادی را توثیق کرده است که استحقاق جرح و ذم را دارند.

رک: مقدمة ابن الصلاح، ص 22، طبعة الدكتور نور الدين عتر.

ب: ذهبي، ابن حبان را سرچشمہ شناخت ثقات می داند

ذهبي در کتاب الموقظة می گويد:

ويَنْبُوُعُ معرفة الثقات: تاريخ البخاري، وابن أبي حاتم، وابن حبان، وكتاب تهذيب الکمال.

کتابهای تاریخ بخاری، ابن أبي حاتم، ابن حبان وکتاب تهذیب الکمال، منبع و سرچشمہ شناخت افراد مورد اطمینان میباشند.

الذهبی، شمس الدین محمد بن احمد بن عثمان، (متوفی 748ھ)، الموقظة فی علم مصطلح الحديث، ج 1، ص 18، طبق برنامه المکتبة الشاملة.
این سخن ذهبي نشان دهنده جایگاه رفیع ابن حبان است که در حقیقت میخواهد بگوید: اگر میخواهید افراد ضعیف را از ثقه تشخیص دهید، من شما را راهنمایی میکنم که به کسانی همچون ابن حبان مراجعه کنید؛ چرا که او منبع شناخت ثقات است.

ج: سیوطی تساهل ابن حبان را صحیح نمی داند

سیوطی نیز در تدریب الراوی به نقل از ابن حازم، در پاسخ این مطلب که ابن حبان از متساهلین است، می گوید:

وما ذكر من تساهل ابن حبان ليس ب صحيح؛ فإن غايتها أنه يسمى الحسن صحيحاً فإن كانت نسبته إلى التساهل باعتبار وجдан الحسن في كتابه فهي مشاحة في الاصطلاح وإن كانت باعتبار خفة شروطه فإنه يخرج في الصحيح ما كان راويه ثقة غير مدلس.

آنچه که در باره تساهل ابن حبان گفته شده است، درست نیست؛ زیرا نهایت چیزی که گفته شده آن است که وی روایت حسن را صحیح می داند؛ پس اگر مقصود از تساهل وی این باشد که در کتاب او روایات حسن وجود دارد، این تنها اشکال در اصطلاح ابن حبان است (و نه به خود وی) و اگر اشکال به جهت سبک گرفتن شرائط صحت روایت باشد؛ باز هم بر او ایرادی نیست؛ زیرا او در کتاب صحیح خویش از روایان مورد اطمینان غیر مدلس روایت کرده است.

السيوطی، جلال الدين عبد الرحمن بن أبي بكر (متوفی 911ھ)، تدریب الراوی فی شرح تقریب النوافی، ج 1، ص 108، تحقيق: عبد الوهاب عبد اللطیف، ناشر: مکتبة الرياض الحدیثة - الرياض.

د: سخاوهی، تساهل ابن حبان را رد می کند

شمس الدين سخاوي، مي نويسد :

مع أن شيخنا (ابن حجر) قد نازع في نسبته (ابن حبان) إلى التساهل من هذه الحقيقة وعبارته إن كانت باعتبار وجдан الحسن في كتابه فهي مشاحة في الإصطلاح؛ لأنه يسميه صحيحاً.

استاد ما ابن حجر نسبت سهل انگاري در وثاقت راویان را به ابن حبان مردود می داند و می گوید: آگر در کتاب وی از وصف به «حسن» فراوان دیده می شود، این در حقیقت نوعی اختلاف در کاربرد اصطلاحات است که او آن را صحیح نامیده است.

السخاوي، شمس الدين محمد بن عبد الرحمن (متوفي 902هـ)، فتح المغيث شرح ألفية الحديث، ج 1، ص 36، ناشر: دار الكتب العلمية - لبنان، الطبعة: الأولى، 1403هـ.

همین مطلب را عبد الحی لکنوی در الرفع والتکمیل و محمد جمال الدین قاسمی در قواعد التحدیث نقل کرده اند.
اللکنوی الہندی، أبو الحسنات محمد عبد الحی (متوفی 1304هـ)، الرفع والتکمیل فی الجرح والتعديل، ج 1، ص 338، تحقیق: عبد الفتاح أبو غدة، ناشر: مکتب المطبوعات الإسلامية - حلب، الطبعة: الثالثة، 1407هـ.

القاسمی، محمد جمال الدین (متوفی 1332هـ)، قواعد التحدیث من فنون مصطلح الحديث، ج 1، ص 250، ناشر: دار الكتب العلمية - بیروت، الطبعة: الأولى، 1399هـ - 1979م.

هـ: علمای اهل سنت ابن حبان را از متشددین می شمارند

1. شمس الدين ذهبي

برخلاف ادعای شهرت ابن حبان به سهل انگاري در توثيق، ذهبي نظر دیگري دارد و در کتاب ميزان الاعتدال درباره او میگوید:
ابن حبان ربما قصب (جرح) الثقة حتى كأنه لا يدرى ما يخرج من رأسه.

ابن حبان، فرد مورد اعتماد را آن چنان تضعیف می کند که انگار متوجه نیست که از کله اش چه چیزهایی خارج می شود، و نمی فهمد که چه می گوید!!!

الذهبی، شمس الدين محمد بن أحمد بن عثمان، (متوفی 748هـ) ميزان الاعتدال في نقد الرجال، ج 1، ص 441، ترجمه افلج بن یزید، تحقیق:
الشيخ علي محمد معوض والشيخ عادل أحمد عبدالموجود، ناشر: دار الكتب العلمية - بیروت، الطبعة: الأولى، 1995م.

2. لکنوی الہندی

ابوالحسنات لکنوی در الرفع والتکمیل می نویسد:
وقد نسب بعضهم التساهل إلى ابن حبان و قالوا هو واسع الخطو في باب التوثيق، يوثق كثيراً ممن يستحق الجرح وهو قول ضعيف.

فإنك قد عرفت سابقاً أنَّ ابن حبان معدود ممن له تعنت وإسراف في جرح الرجال ومن هذا حاله لا يمكن أن يكون متتساهلاً في تعديل الرجال وإنما يقع التعارض كثيراً بين توثيقه وبين جرح غيره لكتافية ما لا يكفي في التوثيق عند غيره عنده.

بعضی ابن حبان را به سهل انگاری متهم نموده و گفته اند: وي در باب توثيق افراد وسعت نظر دارد؛ زیرا افراد زیادی را مدح و توثيق کرده است که مستحق ذم و جرح می باشند؛ ولی این سخن بی اساس و ضعیف است؛ زیرا پیش از این گفتیم که ابن حبان از افرادی است که در ذم و جرح افراد، زیاده روی کرده است؛ پس کسی که حالش این گونه باشد، امکان ندارد که در نسبت دادن عدالت به افراد، سهل انگاری کند. آری، بین توثیقات او و جرح دیگران تعارض وجود دارد؛ زیرا آن مقدار که در توثيق نزد وي کفایت می کند نزد دیگران مکفی نیست.

اللکنوی الهندي، أبو الحسنات محمد عبد الحي (متوفی 1304ھ)، الرفع والتكميل في الجرح والتعديل، ج ۱، ص 335، تحقيق: عبد الفتاح أبو غدة، ناشر: مكتب المطبوعات الإسلامية - حلب، الطبعة: الثالثة، 1407ھ.

3. شعیب الأرنؤوط

شعیب أرنؤوط، محقق کتاب صحیح ابن حبان در این باره می نویسد :
قد أشار الأئمة إلى تشدد وتعنته في الجرح.

پیشوایان و بزرگان علم به این مطلب اعتراف دارند که وي در غیر موثق دانستن افراد زیاده روی می کند.
رک: صحیح ابن حبان، ج ۱، ص 36، با تحقیق شعیب الأرنؤوط.

سپس موارد متعددی از سخت گیری های ابن حبان را در توثيق رجال ذکر می کند.

2. استناد چنین سخنی به بخاری ثابت نیست

با تفحص در کتاب های بخاری؛ از جمله التاریخ الكبير، الکنی، التاریخ الأوسط و ضعفاء الصغیر، هیچ شرح حالی از علوان بن داود پیدا نکردیم تا به صحت نسبت «منکر الحديث» بودن علوان از دیدگاه بخاری اطمینان پیدا کنیم. نخستین کسی که این مطلب ذکر کرده، عقیلی در کتاب الضعفاء الكبير است که از آدم بن موسی، از بخاری نقل کرده است:
حدثني آدم بن موسى قال سمعت البخاري قال علوان بن داود البجلي ويقال علوان بن صالح منكر الحديث.

آدم بن موسی می گوید: از بخاری شنیدم که می گفت: علوان بن داود بجلي که به او علوان بن صالح نیز می گویند، روایات
وی غیر قابل قبول است.

العقيلي، أبو جعفر محمد بن عمر بن موسى (متوفی 322ھ)، الضعفاء الكبير، ج ۳، ص 419، تحقيق: عبد المعطي أمین قلعجي، ناشر: دار المكتبة
العلمية - بيروت، الطبعة: الأولى، 1404ھ - 1984م.

اشکال اساسی این است که نامی از آدم بن موسی ناقل سخن بخاری، در هیچ یک از کتاب های رجالی اهل سنت نیامده است
و در حقیقت مجھول است؛ چنانچه محمد ناصر البانی در ارواء الغلیل در رد روایتی که آدم بن موسی در سلسله سند آن وجود
دارد می نویسد:

لکن آدم بن موسی لم أجد له ترجمة الآن.

در باره آدم بن موسی تاکنون شرح و توضیحی ندیده ام.

الألباني، محمد ناصر (متوفی 1420هـ)، إرواء الغليل، ج 5، ص 242، تحقيق: زهير الشاويش، ناشر: المكتب الإسلامي - بيروت - لبنان، الطبعة: الثانية، 1405 - 1985 م.

بنابراین اصل استناد چنین سخنی به بخاری قابل اثبات نیست.

3. هر منکر الحدیثی ضعیف نیست

هر منکر الحدیثی نمی تواند ضعیف باشد؛ چراکه این اصطلاح در باره بسیاری از روایان ثقه نیز به کار رفته است.

ذهبی و ابن حجر نیز در جای دیگر که تقویت راوی به نفع آن ها بوده، تصریح کرده اند که هر منکر الحدیثی، ضعیف نیست.

ذهبی در میزان الاعتدال در ترجمه احمد بن عتاب المروزی می گوید:

ما کل من روی المناکیر یضعف.

هر کسی که روایت منکر نقل کند، باید تضعیف شود.

الذهبی، شمس الدین محمد بن احمد بن عثمان، (متوفی 748هـ) میزان الاعتدال فی نقد الرجال، ج ۱، ص ۲۵۹، تحقيق: الشیخ علی محمد معوض والشیخ عادل احمد عبدالموجود، ناشر: دار الكتب العلمية - بيروت، الطبعة: الأولى، 1995 م.

ابن حجر عسقلانی در لسان المیزان در ترجمه حسین بن فضل البجلي می گوید:

فلو کان کل من روی شيئاً منکراً استحق أن يذكر في الضعفاء، لما سلم من المحدثين أحد.

اگر بنا باشد هر کسی که روایت منکری را نقل کرده است ضعیف بدانیم و نام او را در ردیف ضعفا بیاوریم، هیچ یک از محدثان و روایان سالم نخواهند ماند.

العسقلانی الشافعی، احمد بن علی بن حجر أبو الفضل (متوفی 852هـ) لسان المیزان، ج 2، ص 307، تحقيق: دائرة المعرف النظمانية - الهند، ناشر: مؤسسة الأعلمی للمطبوعات - بيروت، الطبعة: الثالثة، 1406هـ - 1986م.

حال باید از ذهبی و ابن حجر پرسید که دلیل این برخورد دوگانه چیست؟! آیا جز تعصب و دفاع جانبدارانه از خلفا، میتوان برای آن دلیل دیگری یافت؟ و اتفاقا تنها روایتی که او نقل کرده و از دیدگاه عالمان سنی «منکر» شمرده شده، همین روایت است.

دارقطنی در سؤالات الحاکم می نویسد:

فسیلیمان بن بنت شرحبیل؟ قال: ثقة. قلت: أليس عنده مناكير؟ قال: يحدث بها عن قوم ضعفاء؛ فأما هو فهو ثقة.

از حاکم نیشابوری در باره سلیمان بن داود پرسیدم، پاسخ داد: او مورد اعتماد است، گفتم: مگر وی روایات منکر ن دارد؟ پاسخ داد: احادیث منکر را از روایان ضعیف نقل می کند؛ ولی خود مورد اعتماد است.

الدارقطنی البغدادی، علی بن عمر أبو الحسن (متوفی 385هـ)، سؤالات الحاکم النیسابوری، ج ۱، ص 339، رقم: 217، تحقيق: د. موفق بن عبدالله بن عبدالقادر، ناشر: مكتبة المعارف - الرياض، الطبعة: الأولى، 1404هـ - 1984م.

شمس الدين سخاوي مي نويسد:

وقد يطلق ذلك [منكر الحديث] على الثقة إذا روى المناكير عن الضعفاء.

اگر راوي مورد اعتماد روایات منکر از ضعفا نقل کند، واژه «منکر الحديث» به وي اطلاق مي شود.

السخاوي، شمس الدين محمد بن عبد الرحمن (متوفاي 902ھ)، فتح المغيث شرح ألفية الحديث، ج 1، ص 373، ناشر: دار الكتب العلمية - لبنان، الطبعة الأولى، 1403ھ.

4. بخاري، از منکر الحديث، روایت نقل کرده است

در صحیح بخاری که صحیح ترین کتاب اهل سنت پس از قرآن به شمار می رود، از روایان متعددی نقل کرده است که اصطلاح «منکر الحديث» در باره آنان به کار رفته است؛ به عنوان نمونه به نام چند نفر از آنان اشاره می کنیم:

خالد بن مخلد

شمس الدين ذهبي در المغني في الضعفاء مي نويسد:

خالد بن مخلد القطوني من شيوخ البخاري. صدوق إن شاء الله. قال أحمد بن حنبل: له أحاديث مناكير. وقال ابن سعد: منکر الحديث مفرط التشيع. وذكره ابن عدي في الكامل فساق له عشرة أحاديث منكرة. وقال الجوزجاني: كان شتاً معلناً بسوء مذهبة. وقال أبو حاتم: يكتب حدیثه ولا يحتاج به.

خالد بن مخلد قطوني، استاد بخاري و راستگو است، احمد بن حنبل مي گويد: او احاديث منکري دارد، ابن سعد او را منکر الحديث و شيعه افراطي ناميده است، ابن عدي در کتاب الكامل في الضعفاء ده حدیث منکر از او نام مي برد، جوزجانی مي گويد: او فحاش است و مذهب باطل خود را آشکارا ترویج مي کرده است. ابوحاتم گفته: حدیث خالد را مي شود نوشت و یادداشت کرد؛ ولی نمي شود به آن استدلال کرد.

الذهبی، شمس الدين محمد بن أحمد بن عثمان، (متوفاي 748ھ)المغني في الضعفاء، ج 1، ص ٢٠٦، تحقيق: الدكتور نور الدين عتر.

ابن حجر در تهذیب التهذیب مي نويسد:

(خ م کد ت س ق) البخاري ومسلم وأبي داود في مسند مالك والترمذى والنمسائى وابن ماجة خالد بن مخلدقطوني أبو الهيثم البجلي مولاهم الكوفي ... قال عبد الله بن أحمد عن أبيه، له أحاديث مناكير ... وقال بن سعد: كان متشيعاً، منکر الحديث، مفرطاً في التشيع وكتباً عنه للضرورة.

بخاري، مسلم، ابوداود در مسند مالك، ترمذی، نسائی وابن ماجه از خالد بن مخلد قطوني روایت نقل کرده اند.

عبد الله، پسر احمد از پدرش نقل مي کند که گفت: خالد بن مخلد، احاديث غير قابل قبول نقل کرده است و ابن سعد گفته: خالد، گرایش به تشیع داشت و در آن افراط مي کرد و منکر الحديث است؛ ولی به اندازه ضرورت، احاديث وي نقل مي شود.

العسقلاني الشافعي، أحمد بن علي بن حجر أبو الفضل (متوفاي 852ھ)، تهذیب التهذیب، ج 3، ص ١٠١، رقم: ٢٢١، ناشر: دار الفكر - بيروت.

ابن حجر عسقلاني در ترجمه نعيم بن حماد مي نويسد:

وقرأت بخط الذهبي أن هذا الحديث لا أصل له ولا شاهد تفرد به نعيم وهو منكر الحديث علي إمامته. قلت نعيم من شيوخ البخاري.

دست نوشته ذهبي را خواندم که گفته بود: این حدیث ریشه ندارد و حدیث دیگری شاهد بر صحبت آن نیست؛ زیرا تنها راوي آن نعيم است ، با اين که او از پيشوايان اهل سنت محسوب مي شود، منكر الحديث است.

من [ابن حجر] مي گويم: نعيم از استادان بخاري است.

العسقلاني الشافعي، أحمد بن علي بن حجر أبو الفضل (متوفى 852هـ)، الأمالي المطلقة، ج ١، ص ١٤٧، تحقيق: حمدي بن عبد المجيد بن إسماعيل السلفي، ناشر: المكتب الإسلامي - بيروت، الطبعة: الأولى، ١٤١٦ هـ - ١٩٩٥ م.

و در النكت الظراف مي نويسد:

قرأت بخط الذهبي: لا أصل له ولا شاهد، ونعيم بن حماد منكر الحديث مع إمامته.

براي اين حدیث نه شاهدي بر صحبت آن از احادیث دیگر وجود دارد و نه اساسی دارد، نعيم با آن که پيشوا بود؛ ولی منكر الحديث است.

العسقلاني الشافعي، أحمد بن علي بن حجر أبو الفضل (متوفى 852هـ)، النكت الظراف على الأطراف، ج ١٠، ص ١٧٣، تحقيق: عبد الصمد شرف الدين، زهير الشاويش، ناشر: المكتب الإسلامي - لبنان، الطبعة: الثانية، ١٤٠٣ هـ - ١٩٨٣ م.

محمد بن عبد الرحمن الطفاوي

مزی در شرح حال محمد بن عبد الرحمن طفاوي مي نويسد:

(خ د ت س): محمد بن عبد الرحمن الطفاوي، أبو المنذر البصري... وقال أبو زرعة: منكر الحديث.

بخاري، ابوداود، ترمذی و نسائی از محمد بن عبد الرحمن طفاوي روایت نقل کرده اند. ابوزرعه گفته: او منکر الحديث است. المزی، يوسف بن الزکی عبد الرحمن أبو الحجاج (متوفی 742هـ)، تهذیب الکمال، ج ٢٥، ص ٦٥٢ - ٦٥٣، تحقيق د. بشار عواد معروف، ناشر: مؤسسة الرسالة - بيروت، الطبعة: الأولى، ١٤٠٠ هـ - ١٩٨٠ م.

مقصود از (خ) بخاری؛ (د) ابوداود؛ (ت) ترمذی و (س) نسائی است.

ابولید باجي (متوفی ٤٧٤هـ) مي نويسد:

محمد بن عبد الرحمن أبو المنذر الطفاوي، البصري، أخرج البخاري في الرقاب والبيوع عن علي بن المديني وأحمد بن المقدام. عنه عن أبيه والأعمش وهشام بن عمرو قال أبو حاتم الرازي: ليس به بأس، صدوق، صالح؛ إلا أنه يهم أحياناً. وقال أبو

زرعة الرازي: هو منكر الحديث.

بخاري، از محمد بن عبد الرحمن طفاوی در مبحث رقاب و بيع حدیث نقل کرده است ، ابوحاتم رازی گفته: اشکالی در وی نیست، او راستگو و صالح است، فقط بعضی وقت ها دچار وهم و خیال می شده و اشتباه می کرده. ابوزرعه او را منکر الحديث نامیده است .

الباجي، سليمان بن خلف بن سعد أبو الوليد (متوفى ٤٧٤هـ)، التعديل والتجريح لمن خرج له البخاري في الجامع الصحيح، ج ٢، ص ٥٣٣، رقم: ٥٣٣. تحقيق: د. أبو لبابة حسين، ناشر: دار اللواء للنشر والتوزيع - الرياض، الطبعة: الأولى، ١٤٠٦هـ - ١٩٨٦م.

حسان بن حسان البصري

ابن حجر در شرح حال حسابن حسان می نویسد:
(خ: البخاري) حسان بن حسان البصري أبو علي بن أبي عباد نزيل مكة روی عن شعبة و عبد الله بن بكر
وعنه البخاري وأبو زرعة وعلي بن الحسن المنسجاني ... قال أبو حاتم: منکر الحديث. وقال البخاري: كان المقرى يثنى عليه، توفي سنة ٢١٣.

بخاري از او روایت نقل کرده .

حسان بن حسان بصري، ساکن مکه بود و از شعبه و عبد الله بن بكير روایت نقل کرده است. بخاري، ابوزرعه و علي بن حسن هسنگاني از او روایت نقل کرده اند. ابوحاتم گفته: او منکر الحديث است و بخاري گفته: مقرى او را ستایش کرده است.

العسقلاني الشافعي، أحمد بن علي بن حجر أبو الفضل (متوفى ٢٨٥٢هـ)، تهذيب التهذيب، ج ٢، ص ٢١٧، ناشر: دار الفكر - بيروت، الطبعة: الأولى، ١٤٠٤ - ١٩٨٤م.

الحسن بن بشر

ذهبی در باره حسن بن بشر می نویسد:
(خ ت س) البخاري والترمذی والنمسائی الحسن بن بشر بن سلم بن المسيب الهمداني البجلي أبو علي الكوفي روی عن أبي خبیثة الجعفی
وعنه البخاري وروی له الترمذی والنمسائی بواسطة أبي زرعة ...

وقال أحمد: أيضاً روي عن زهير أشياء مناكير. وقال أبو حاتم: صدوق. وقال النمسائي: ليس بالقوى. وقال: بن خراش: منکر الحديث.

بخاري، ترمذی و نمسائی از او روایت نقل کرده اند .

حسن بن بشر همداني، از ابوخیثمه جعفی روایت نقل کرده، و از او بخاري، و نمسائي – با واسطه ابوزرعه – روایت نقل کرده

اند. احمد گفته: حسن بن بشر از زهیر روایات منکر نقل کرده است، ابوحاتم او را راستگو می داند ، نسائی گفته: قوی نیست و ابن خراش او را منکر الحديث می داند.

العسقلانی الشافعی، أحمد بن علي بن حجر أبو الفضل (متوفی 852ھ)، تهذیب التهذیب، ج ۲، ص ۲۲۳، رقم: ۴۷۳، ناشر: دار الفکر - بیروت، الطبعة: الأولى، 1404 - 1984 م.

مفضل بن فضاله القتبانی المصري

ابن حجر در باره مفضل بن فضاله می گوید:

وثقه يحيي بن معين وأبو زرعة والنسائي وأخرون وقال أبو حاتم وابن خراش: صدوق. وقال ابن سعد: منکر الحديث.
(قلت) اتفق الأئمة على الاحتجاج به وجميع ماله في البخاري حديثان.

يحيي بن معین وابوزرعه ونسائی ودیگران او را توثیق کرده اند، ابوحاتم وابن خراش او را راستگو دانسته؛ ولی ابن سعد او را منکر الحديث می داند.

من می گوییم: بزرگان از علماء همه اتفاق دارند بر استدلال به روایات وی با توجه به اینکه در بخاری فقط دو حدیث از وی نقل شده است.

العسقلانی الشافعی، أحمد بن علي بن حجر أبو الفضل (متوفی 852ھ) هدی الساری مقدمه فتح الباری شرح صحيح البخاری، ج ۱، ص ۴۴۵، تحقیق: محمد فؤاد عبد الباقي، محب الدین الخطیب، ناشر: دار المعرفة - بیروت - ۱۳۷۹ھ.

داود بن حصین المدنی

ابن حجر در باره داود بن حصین می گوید:

داود بن الحصین المدنی وثقة ابن معین وابن سعد والعجلی وابن إسحاق وأحمد بن صالح المصري والنسائي ... وقال الساجی: منکر الحديث متهم برأی الخوارج.

ابن معین، ابن سعد، عجلی، ابن اسحاق، احمد بن صالح مصری ونسائی او را توثیق کرده اند؛ ولی ساجی احادیث وی را منکر دانسته و می گوید: او از خوارج بود و از عقاید آنان پیروی می کرد.

با این حال در ادامه می نویسد:

(قلت) روى له البخاري حديثا واحدا.

من [ابن حجر] می گوییم: بخاری یک حدیث از وی نقل کرده است.

العسقلانی الشافعی، أحمد بن علي بن حجر أبو الفضل (متوفی 852ھ) هدی الساری مقدمه فتح الباری شرح صحيح البخاری، ج ۱، ص ۳۳۹، تحقیق: محمد فؤاد عبد الباقي، محب الدین الخطیب، ناشر: دار المعرفة - بیروت - ۱۳۷۹ھ.

اسماعیل بن عبد الله

ابن حجر عسقلاني در ترجمه اسماعیل بن عبد الله بن زراره می گوید:
قلت: وقد ذکر إسماعيل بن عبد الله بن زراره الرقي أيضا في شيوخ البخاري الحاكم وأبو إسحاق الجبار وأبو عبد الله بن مندة
وأبو الوليد الباقي وابن خلفون في الكتاب المعلم برجال البخاري ومسلم وقال: قال الأزدي: منكر الحديث جداً وقد حمل عنه.
عالمان رجال؛ مانند حاکم نیشابوری، ابواسحاق حبّال، ابن منده، باجی، و ابن خلدون در کتاب المعلم برجال البخاری ومسلم،
اسماعیل بن عبد الله بن زراره را در زمرة استادان بخاری ذکر کرده اند؛ ولی ازدی می گوید: او منکر الحديث است و از وی
روایت نقل شده است.

العسقلاني الشافعي، أحمد بن علي بن حجر أبو الفضل (متوفى 852هـ)، تهذيب التهذيب، ج ١، ص ٢٦٩، ناشر: دار الفكر - بيروت، الطبعة: الأولى، 1404 - 1984 م.
محمد بن إبراهيم التيمي وزيد بن أبي انيسه
زيعلی در نصب الرایة می نویسد:

وقد قال أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلَ فِي مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ التِّيمِيِّ: يَرُوِي أَحَادِيثَ مُنْكَرَةً وَقَدْ اتَّفَقَ عَلَيْهِ الْبَخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ وَإِلَيْهِ الْمَرْجَعُ فِي
حَدِيثِ «إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَاتِ» وَكَذَلِكَ قَالَ فِي زَيْدِ بْنِ أَبِي اِنِيسَةَ: فِي بَعْضِ حَدِيثِهِ إِنْكَارَةٌ وَهُوَ مِنْ مَنْ احْتَاجَ بِهِ الْبَخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ
وَهُمَا الْعَمَدَةُ فِي ذَلِكَ

احمد بن حنبل گفته است: محمد بن ابراهیم تیمی احادیث غیر قابل قبول نقل کرده است و حال آن که بخاری و مسلم به او
عقیده دارند و حدیث «انما الأعمال بالنيات» به او بر می گردد.

همچنین احمد بن حنبل در باره زید بن انسه گفته است: در برخی از احادیث او منکراتی وجود دارد؛ ولی بخاری و مسلم به
روایت او اعتماد کرده اند. و همین اعتماد بخاری و مسلم اساس صحت روایت او است.

الزیلیعی، عبدالله بن یوسف أبو محمد الحنفی (متوفی 762هـ)، نصب الرایة لأحادیث الهدایة، ج ١، ص ١٧٩، تحقیق: محمد یوسف البنوری، ناشر:
دار الحديث - مصر - 1357هـ.

تحریف روایت، توسط اهل سنت

جالب این است که برخی از عالمان اهل سنت، به خاطر حفظ آبروی ابوبکر، روایت را تحریف می کنند. ابو عبید قاسم بن
سلام در کتاب الأموال و بکری اندلسی در کتاب معجم ما استعجم می نویسند:

أَمَّا إِنِّي مَا آسَيْتُ إِلَّا عَلَيْهِ ثَلَاثَ فَعْلَمْتُهُنَّ وَثَلَاثَ لَمْ أَفْعَلْمَنَّ وَثَلَاثَ لَمْ أَسْأَلْ عَنْهُنَّ رَسُولُ اللَّهِ (ص) وَدَدَتْ أَنِّي لَمْ أَفْعَلْ كَذَا لِخَلَةَ ذَكْرِهَا.
قال أبو عبید: لا أريد ذکرها.

آگاه باشید که من بر سه چیز که انجام دادم غصه می خورم و سه چیز که انجام نداده ام و سه چیز که دوست داشتم آن را از
رسول خدا می پرسیدم.

دوست داشتم که من فلان کار را نمیکردم !!! آنگاه موارد آن را ذکر کرده. ابو عبیده میگوید: من نمیخواهم بگویم ابوبکر چه گفت ..

أبو عبيد القاسم بن سلام (متوفى 224هـ)، كتاب الأموال، ج 1، ص 174، ناشر: دار الفكر - بيروت، تحقيق: خليل محمد هراس، 1408هـ - 1988م؛
البكري الأندرسي، عبد الله بن عبد العزيز أبو عبيد (متوفى 487هـ)، معجم ما استعجم من أسماء البلاد والمواقع، ج 3، ص 1076 - 1077، تحقيق:
مصطففي السقا، ناشر: عالم الكتب - بيروت، الطبعة: الثالثة، 1403هـ.

و حاکم نیشابوری به صورت کامل بحث هجوم به خانه صدیقه شهیده را از روایت حذف کرده تا خیال همه راحت شود و اصلا

نیازی به بحث های رجالی نباشد:

أخبرنا الحسين بن الحسن بن أبيه علي بن عبد العزيز ثنا أبو عبيد حدثنى سعيد بن عفیر حدثنى علوان بن داود عن صالح بن كيسان عن حميد بن عبد الرحمن بن عوف عن أبيه قال دخلت على أبيه بكر الصديق رضي الله عنه في مرضه الذي مات فيه أعوده فسمعته يقول وددت أني سألت النبي صلى الله عليه وسلم عن ميراث العممة والخالة فإن في نفسي منها حاجة.

النیشابوری، محمد بن عبدالله أبو عبدالله الحاکم (متوفی 405هـ)، المستدرک علی الصحیحین، ج ۴، ص ۳۸۱، ح ۷۹۹۹، تحقيق: مصطفی عبد القادر عطا، ناشر: دار الكتب العلمية - بيروت، الطبعة: الأولى، 1411هـ - 1990م.

سند این روایت همان سندی است که از مصادر دیگر نقل شد و قضیه ملاقات عبد الرحمن بن عوف نیز همانند روایات گذشته مربوط به آخرين روزهای حیات ابوبکر است؛ ولی متأسفانه دست امانت دار ناقلين تاریخ متن روایت را کاملا تحریف کرده تا کوچکترین اهانت و طعنی به جناب خلیفه صورت نپذیرد.

این تحریفات بهترین دلیل بر صحت آن است؛ چرا که اگر روایت ضعیف بود، نیازی به تحریف نبود و می توانیستند به جای دستبردن به روایت، ضعف آن را گوشزد کنند.

نتیجه :

تنها اشکالی که به این روایت شده، منکر الحديث بودن علوان بن داود بود، این اشکال مردود است؛ چرا که اولاً: برخی از بزرگان اهل سنت، روایت را تصحیح کرده اند؛

ثانیاً: ابن حبان شافعی که به اعتقاد برخی از بزرگان اهل سنت از متشددین در توثیق است، علوان بن داود را توثیق کرده؛
ثالثاً: منکر الحديث بودن علوان بن داود قابل اثبات نیست،

رابعاً: بر فرض صحت این مطلب، ضروری به صحت روایت نمی زند؛ چرا که تعبیر «منکر الحديث» در باره بسیاری از ثقات و حتی روایان کتاب بخاری نیز به کار برده شده است. در نتیجه روایت از نظر سندی هیچ مشکلی ندارد.

موفق باشید